

Kryminalna Karolina

Autor tekstu: **Artur Marek Wójtowicz**

Pisząc o prześladowaniach czarownic nie sposób jest nie nie przytoczyć kilku słów o prawnym usankcjonowaniu tegoż procederu. Główne dzieło skierowane przeciwko osobom parającym się magią powstało pod koniec lipca 1532 w Regensburgu. Pismo to zawładnęło umysłami inkwizytorów środkowej Europy w XVI i XVII wieku.

Wbrew pozorom nie chodzi tutaj o osobę Karoliny lecz o dzieło Cesarza Karola V., które swą nazwę przyjęło od jego imienia. W tym zbiorze prawnym pod hasłem *zauberey* zamieszczono najważniejsze orzeczenia dotyczące definicji czarownicy, a także sposobu postępowania z nią po pojmaniu przez władzę sądowniczą. W wieku XVII. demonologia przyjęła znacznie szersze rozmiary w niemieckojęzycznej jurysprudencji, goszcząc w nowych przepisach pod nazwą: *crimen magiae*. Zaraz po wejściu w życie tych paragrafów, karoliński *processus ordinarius* odchodził powoli w zapomnienie.

Inkwizytorzy, oprócz „Karoliny”, korzystali również z innych źródeł posiadających imprimatur poszczególnych diecezji. Przykładem może być dzieło z bawarskiego Bambergu (*Constitutio Criminalis Bambergensis*, CCB), które zostało wprowadzone w książęcej diecezji w 1507 r. przez biskupa Georga III, usilnie zabiegającego o o zreformowanie prawa. Literatura z Bambergu bardzo często określana jest przez prawników jako *mater Carolinae*. Być może tytuł ten zawdzięcza ona dworzaninowi Johannowi von Schwarzenberg (1463/65 -1528). Jako świecki prawnik pomagał on biskupowi przeprowadzać reformę prawną na terenie diecezji. Dzięki poprawnemu zredagowaniu Konstytucja Kryminalna z Bambergu, podobnie jak i późniejsza „Karolina”, stała się dziełem prawnie podtrzymującym działalność Inkwizycji. Na niej opierał się bowiem cały wymiar ówczesnej sprawiedliwości. Począwszy od adwokatów, a skończywszy na sędziach i prokuratorach.

Twórca *Constitutio Criminalis Carolina* ujął w artykułach: 44 CCC (= 55 CCB), 52 CCC (= 64 CCB) i 109 CCC (= 131 CCB) wszystkie definicje dotyczące czarnoksięstwa, które zostały zawarte we wcześniejszej Konstytucji z Bambergu. Pod pojęciem *zauberey* zdefiniował on wszelkie rodzaje negatywnego wpływania na otoczenie, krótko mówiąc, uprawianie czarnej magii. Źródła tego problemu można by się doszukiwać w wieku XV, w inkwizycyjnym dokumencie *Malleus maleficarum* (1486). Kanon bamberski zawarł w artykule 55 CCB (= 44 CCC) spis przeklętych nauk (§ 1), zagrożenia jakie niesie za sobą magia (§ 2), aspekt społeczny magii (§ 3), a także spis magicznych słów (§ 4). Z kolei w artykule 64 CCB, przeznaczonym dla sędziów, zawarto sposób przeprowadzania śledztwa w oparciu o motyw czynu (§ 1), a konkretnie w oparciu o magiczne słowa, czy też instrumenty (§ 2). Dla wątpliwych i czyniących szkody poprzez czary artykuł 131 CCC (§ 1) przewidział karę śmierci.

Do roku 1532 r. w „młodej” Carolinie wprowadzono w normach procesowych pewne modyfikacje, które w znacznym stopniu przedstawiały ówczesnemu społeczeństwu „wizerunek czarownicy” (*Additio des „Neu Layenspiegel”, 1511*). Zaraz po tej modyfikacji zdefiniowano w artykule 21 CCC szkody jakie może nieść pośrednio za sobą magia: wywoływanie duchów, objaśnianie snów oraz posiadanie diabelskiej siły (*Malleus maleficarum*, 1,6), przyczyniającej się do zwątpień w wierze. Dalej w artykule 52 CCC (= 64 CCB) przedstawiono szkody wyrządzane magią poprzez zastosowanie czynników zastępczych niwelujących „inną magię”. Katalog czarów w artykule 44 CCC (= 55 CCB) zalegalizował tortury jako metodę na zwalczanie czarownic (§ 5). Zobowiązał też miejscowych sędziów do wydawania wyroków śmierci. Kara spalania na stosie została zalegalizowana w § 1 artykułu 109 CCC (= 131 CCB).

Modus procedendi objaśniający specyfikę czarów w CCC pojawia się wraz ze zracjonalizowaniem *processus ordinarius*, średniowiecznego „Prawa Stwarzania”, jakie kreowały świeckie sądy. Zarówno przepisy z Bambergu, jak i Carolina starały się ukazać jak powinien wyglądać proces przeprowadzany przeciwko czarownicom. System ten w późnym średniowieczu został przejęty przez glosatorów i komentatorów (Azo, *Summae Codicis, Institutionum, Digestorum*; Albertus Gandinus, *Tractatus de maleficiis*). Sam proces miał składać się z 4 faz:

- 1) wstępne przesłuchanie,
- 2) tortury,

- 3) znalezienie przyczyny oskarżenia,
- 4) osąd i wykonanie wyroku.

W pierwszej fazie należało zebrać oskarżenia przeciwko domniemanej czarownicy (artykuł 62-68 CCC). Była to zatem część przygotowawcza mająca na celu dokładne zbadanie czynów osoby oskarżonej. Tortury nie pojawiały się podczas procesu zbyt wcześnie. Były one czasami poprzedzane pewnymi sankcjami (artykuł 61, 218 CCC), kończącymi się ewentualnie prześladowaniami (artykuł 47 CCC), lub konfiskatą mienia (artykuł 47, 74, 154 CCC). W artykule 73 CCC jest również mowa, że oskarżonemu przysługiwało prawo do obrony.

Carolina opierała się również na tradycyjnych pismach mówiących o czarownicach (3. Księga *Malleus maleficarum* 1486; Hermann Goehausen, *Tractatus novus de processu iudirico* 1629/30) w wypadku, gdy chodziło o oczyszczenie (*purgatio*) oskarżonego poprzez tortury. Osoba oskarżona mogła wielokrotnie stawać przed sądem (artykuł 58 CCC), aż do momentu zebrania odpowiedniej ilości materiałów dotyczących jej czynów. Podczas przesłuchania zawsze musiał być obecny protokolant (artykuł 46 CCC), który bacznie spisywał wszelkie luki jakie mogły się pojawiać w wypowiedziach oskarżonego. Miał on obowiązek również zapisywać, czy oskarżony odwołał poprzednie wypowiedzi, czy też je potwierdził (artykuł 56 CCC). Trybunał z kolei miał obowiązek dokładnie przesłuchać świadków podczas procesu (artykuły 52-54 CCC).

Po zebraniu materiałów potwierdzających oskarżenie (artykuł 81 CCC), sąd był zobowiązany do zabezpieczenia akt procesowych i ich przestudiowania (artykuł 181 CCC i następne). Ostateczny osąd miał zapadać kolegiально, za zgodą „centrali” mieszczącej się najczęściej przy fakultecie prawniczym (artykuł 219 CCC).

W dzień sądu ostatecznego sąd miał również pojawić się na placu egzekucyjnym i przedstawić społeczeństwu przyczyny tegoż wyroku śmierci (artykuł 79-103 CCC).

W preambule CCC zamieszczono „klauzulę zbawczą”, mówiącą o dobru owego dokumentu, którego celem miało być szerzenie prawa w XVI wieku na terenie obszaru niemieckojęzycznego. „Carolinę” wprowadzono w życie na terenie Księstwa Köln w 1538 r., na terenie Księstwa Braunschweig-Wolfenbüttel w 1564, Księstwa Pomorskiego w 1566 r., Hrabstwa Lippe w 1600 r. Została ona również umieszczona w tekstach prawnych konkretnych obszarów jak np.: Kurfürstentum Brandenburg 1540, Celler Hofgerichtsordnung 1564, Lemgoer Statutenbuch 1584.

Jakie są źródła inkwizycji?

Przez wiele lat zastanawiałem się nad źródłami inkwizycji które zawładnęły zarówno umysłami duchownych jak i świeckich na setki lat. Przeglądając stronę internetową Roku Jubileuszowego 2000 natknąłem się na ciekawe spostrzeżenia. Czytając Stary Testament można by się natknąć na cytaty podpierające, bądź będące przyczyną Świętej Inkwizycji. W Księdze Kapłańskiej 20,10 czytamy o karze śmierci za cudzołóstwo, zaś nieco dalej o tej samej karze za sprzeciwianiu się słowu kapłana. Oto kilka przykładów:

„Ktokolwiek cudzołoży z żoną bliźniego, będzie ukarany śmiercią i cudzołożnik i cudzołożnica” (Kpł 20,10).

„Człowiek, który pychą uniesiony nie usłucha kapłana ustanowionego tam, aby służyć Panu, Bogu twemu, czy też sędziemu, zostanie ukarany śmiercią. Usuniesz zło z Izraela.” (Pwt. 17,12)

„Jeżeli jaki mężczyzna albo jaka kobieta będą wywoływać duchy albo wróżyć, będą ukarani śmiercią. Kamieniami zabijecie ich. Sami ściągą śmierć na siebie.” (Kpł 20,27)

„Jeżeli córka kapłana bezcześci siebie nierządem, bezcześci przez to swojego ojca. Będzie spalona w ogniu.” (Kpł 21,9)

Kto wie, być może te cytaty stały się przyczyną powstania regulacji prawnych Inkwizycji? Zatem opisywana przeze mnie **Constitutio Criminalis Carolina** miałaby swoje podłoże w Księgach Mojżeszowych.

Literatura źródłowa:

- Emil Brunnenmeister: *Die Quellen der Bambergensis. Ein Beitrag zur Geschichte des deutschen Strafrechts*, Leipzig 1879.
- Josef Kohler / Willy Scheel (red.): *Die Carolina und ihre Vorgängerinnen. Text, Erläuterungen, Geschichte*, 4 tomy., Halle a. d. Saale 1902 (ND Aalen 1968).
- Gustav Radbruch / Arthur Kaufmann: *Die Peinliche Gerichtsordnung Kaiser Karls V. von 1532 (Carolina)*, Stuttgart 1991.
- Sönke Lorenz: *Aktenversendung und Hexenprozeß. Dargestellt am Beispiel der*

Juristenfakultät Rostock und Greifswald (1570/82-1630), 3 tomy., Frankfurt a. M. / Bern / New York 1983.

- Peter Oestmann: *Hexenprozesse am Reichskammergericht* (za: Quellen und Forschungen zur höchsten Gerichtsbarkeit im Alten Reich; Bd. 31), Köln 1997.

- Winfried Trusen: „Rechtliche Grundlagen der Hexenprozesse und ihre Beendigung”, in: S. Lorenz / D. Bauer (red.), *Das Ende der Hexenverfolgung* (w: Hexenforschung, t. 1), Stuttgart 1995.

- Claudia Kauertz: *Wissenschaft und Hexenglaube. Die Diskussion des Zauber- und Hexenwesens an der Universität Helmstedt 1576-1626* (w: Hexenforschung, t. 6), Bielefeld 2001.

- Michael Ströhmer: „Von Hexen, Ratsherren und Juristen. Die Rezeption der Peinlichen Halsgerichtsordnung Kaiser Karls V. in den frühen Hexenprozessen der Hansestadt Lemgo 1583-1621” (w: *Studien und Quellen zur westfälischen Geschichte*, t. 43), Paderborn 2002.

- Artykuł: [Woher kommt das Morden?](#)

Artur Marek Wójtowicz

Teolog, publicysta, pisarz. Ukończył Uniwersytet Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie (dawne ATK) oraz Studia Pastoralne w St. Gallen. Autor wstępu do Biblii protestanckiej ręcznie przepisanej przez 650 osob z Horgen ZH w 2003 r. Mieszka w Szwajcarii. "Wszyscy mawiają, że po filozofii traci się rozum, zaś po teologii wiarę. Więc co pozostaje? Spryt? Spotkać teologię w życiu to niewielki problem. Ale spotkać wierzącego teologa, to już sztuka, a prawdziwie wierzącego to... cud" - napisał.

[Strona www autora](#)

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 28-10-2003 Ostatnia zmiana: 05-12-2005)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,2844) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,2844>)

Contents Copyright © 2000-2008 Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora.

Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów

serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl